पापयोः प्रायश्चित्तभेदो यथा अङ्गिराः "अज्ञानतः कृते पापे प्रायश्चित्तं, न कामतः। ज्ञानाज्ञानकृते वस्तु द्विगुणं बुद्धिपूर्वके"। प्रायश्चित्तान्तरे दोषो यथा "ज्ञातीनां मार्गमाणानां प्रायश्चित्तानि ये द्विजाः। जानन्तो न प्रयच्छन्ति तेऽपि तद्दोषभागिनः। अनर्हितैरनाकृतैरदृष्टैश्चैव संवदि। प्रायश्चित्तं न कर्तव्यं जानद्भिरपि जल्पतः। व्यावतो मार्गमाणस्य क्षत्रियादेः प्रयाचिनः। अन्तरा ब्राह्मणं कृत्वा व्रतमेतत् समादिशेत्" हारीतः "यथावयो यथाकालं यथाप्राणञ्च ब्राह्मणे। प्रायश्चित्तं प्रदातव्यं ब्राह्मणैर्धर्मपाठकैः। तस्मात् कृच्छ्रमथार्द्धं पादं वापि (पादमेव मतो न्यूनम्)विधानतः। ज्ञात्वा वयोबलं कालं प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत्। अथवा-वहुपदेशमाह पराशरः। "दुर्बलेऽनुपदेशः कार्यस्तथा वै शिशुद्वयोः। अतोऽन्यथा भवेद्दोषस्तस्मादनुपदी भवेत्"। स्त्रीहादिनानुपदे दोषो यथा "स्त्रीहादा यदि वा बोभात् मोहादज्ञानतोऽपि वा। कुर्वन्नुपदेशं वै स तत् पापं तेषु गच्छति। यास्तीवप्रायश्चित्तमुदाहृत्य पश्चादनुपदेशः कार्य इत्याहाङ्गिराः "ज्ञात्वा पूर्वमुदाहारं यथोक्तं धर्मवेत्तृभिः। पश्चात् कार्यानुसारेण यत्नात् कुर्वन्त्वनुपदेशम्"। दहनादिभेदात् प्रायश्चित्तं यथा "अशीतिर्वत्सरं वर्षाणि मासो वाप्यनशोऽथः। प्रायश्चित्तार्हमर्हन्ति स्त्रियो रोगिण एव च"। पापनिष्क्रमणोपायानाह मनुः "स्वाध्यायेनानुतापेन तपसाऽध्ययनेन च। पापक्रमनुष्यते पापात्तथा दानेन चापदि"। आपदीत्यनेन अध्ययनतपसोर्दानमनुकल्प इत्युक्तम्। एतद्धिंसाव्यतिरिक्तविषयम्। हिंसायान्तु दानं मुख्यम्। यथा भविष्ये "हिंसात्मकानां सर्वेषां कीर्तितानां मनीषिभिः। प्रायश्चित्तकदम्बानां दानं प्रक्रमसच्यते"। तथा मनुः "दानेन मनसिर्वैकं सर्पादीनामयक्रुवन्। एकैकमपरेत् कृच्छ्रं द्विजः पापापनुत्तये"। समान्यप्रायश्चित्तान्याह संवर्तः "हिरण्यदानं गोदानं भूमिदानं तथैव च। नाशयन्त्याशु पापानि महापातकजान्यपि"। यमः "शोषणेन शरीरस्य तपसाऽध्ययनेन च। पापक्रमनुष्यते पापात् दानेन च दमनेन"। मनुः "कृत्वा पापं हि सन्तप्तं तस्मात् पापात् प्रमुच्यते। नैतत् कृत्वा पुनरिति निवृत्त्या पूयते नरः"। विष्णुपुराणम् "प्रायश्चित्तान्यशेषाणां कृत्वाहुस्तरणं परम्"। यमः "नवाह्निकं देवपूजा वैश्वानरं परिचरेत्। नाशयन्त्याशु पापानि महापातकजान्यपि"। गोतमः "हिरण्यं गोर्वासोऽन्नो भूमिशिला घृतमग्निमिति देवानि"। एतान्येवानादेशे विकल्पेन क्रियेरन् एनसि बहुनि बहूनि गुरूणि गुरूणि"। विष्णुपुराणम् "एवं विषयभेदाद्वै व्यवस्थानानि पुत्रक!। प्रायश्चित्तानि सर्वाणि गुरूणि च लघूनि च। अन्यथा हि महाबाहो! लघूनामुपदेशतः। गुरूणामुपदेशो हि निष्प्रयोजनतां व्रजेत्"। महाभारते "यद्यकार्यं कृतं कृत्वा कृतं गङ्गाभिषेचनम्। सर्वं दहति गङ्गाम्भस्तूलराशिमिवानलः"। शुद्धिकारणानि व्रतान्याह विश्वामित्रः "कृच्छ्रचान्द्रायणादीनि शुद्ध्यर्थमुदकारणम्। प्रकाशे वा रहस्ये वा संशयेऽनुक्तमेव स्फुटे। प्राजापत्यं बालपनं शिशुकृच्छ्रं पराकः। अतिकृच्छ्रः पर्णकृच्छ्रः सौम्यकृच्छ्रोऽतिकृच्छ्रकः। महाबालपनः शुद्धे तप्तकृच्छ्रस्तु पावनः। जलोपवास कृच्छ्रश्च ब्रह्मकूर्चस्तु शोधकः। एते समस्ता व्यस्ता वा प्रत्येकमेकशोऽपि वा। पातकादिषु सर्वेषु पापेषु प्रवक्ष्यतः। कार्याश्चान्द्रायणैर्युक्ताः केवला वा शिशुद्वये। शिशुचान्द्रायणं प्रोक्तं यतिचान्द्रायणं तथा। यवमध्यं तथा प्रोक्तं तथा पिपीलिकाकृति। उपवासस्त्रिरात्रं वा मासं पक्षं तदर्द्धकम्। वडवादशाहादि कार्यं शुद्धिफलार्थिना। उपपातकदुष्टानामनादिष्टेषु चैव हि। प्रकाशे च रहस्ये च अभिसन्ध्याद्यपेक्षया। जातिमन्निगुणान् दृष्ट्वा सकृद्बुद्धिकृतं तथा। अनुबन्धादिकं दृष्ट्वा सर्वं कार्यं यथाक्रमम्"। प्रकाशकृते पापे व्रतानि मुख्यानि रहस्यकृते जपादीनि यथा प्राजापत्यादीन्यभिधाय मनुः "एतैर्द्विजातयः शोध्या व्रतैराविष्कृतैनसः। अनाविष्कृतपापांस्तु मन्त्रैर्होमैस्तु शोधयेत्"। देवलः "प्रकाश उक्तं यत्किञ्चित् त्रिंशभागो रहस्ये। त्रिंशभागः षष्टिभागः कल्प्यो जात्याद्यपेक्षया" प्रा० वि०। क्वचिद्विषयभेदे प्रायश्चित्ताभावः यथोक्तं प्रा०त०

अथ गोवधाद्यपवादः। पराशरः "धूर्त्तेषु वहनानेषु दग्धे नाभिहतस्य च। काष्ठेन लेष्टुना वापि पाषाणेन तु ताडितः। मूर्च्छितः पतितश्चैव मृतो वा सद्य एव च। एवं मृतानां धूर्त्तानां प्रवक्ष्यामि यथाविधि। उत्थितस्तु यदि गच्छेत् पन्थ स्वप्न दयाय वा। ग्रासं वा यदि गच्छति तोयं वा पिबति स्वयम्। पूर्वव्याधिविनष्टानां प्रायश्चित्तं न विद्यते" यदि व्याधिप्रयुक्तानां दमाद्यां